

Лектира за пети разред основне школе

Бранислав Нушић

ХАЈДУЦИ

ИЗМИШЉЕНА ХАЈДУЧКА ДРУЖИНА

Драги читаоче,

Од овог трена заборави на све своје бриге и обавезе. Услови у шаренолики свет књиге, чудесно место у којем ћеш упознати раздрагану дружину, веселе младе авантуристе и смешне вршњаке.

Знаш ли да су одрасли, баш као и Бранислав Нушић, наш чувени комедиограф, и сами давно били деца – несташна, домишљата, непослушна, пуна маште и необичних идеја. Они су, попут тебе сада и попут измишљене хајдучке дружине коју ћеш упознати, често били спремни да се одлучно и без размишљања, бежећи од школских обавеза, побуне против досадног света одраслих, многих правила и дугог и мучног паметовања старијих.

Млади читаоче, знај да је и сам писац у детињству био бунтовник, све дечје „болести” је он прележао, многе несташлуке испробао, свугде био и свакакве лудорије правио. Нушић је, по узору на јунаке из сопствене младости, створио враголасту дружину харамбаше и његових смешних следбеника, групу маштовитих дечака.

На храстовом стаблу крај Београда, на пољани поред Дунава, настала је чудна дружина одабраних неваљалаца. Маштовита група на том скривеном месту кује планове о бекству у непознато. Необичну

„хајдучку” чету кресе одабрани, не било који и било какви враголани. Ту је Чеда Брба, најјачи од свих, истакнути „мислилац”, симпатични лажов, лош ђак. Та он је победник над Матамутом, творац чудне хајдучке заклетве, неустрашиви предводник умишљених јунака на гроб Максе Жабе, председник младих одметника, шампион у окршају с магарцем. Шта све он не зна! Замисли, зна чак и да је виљушка одлично оружје у борби против непријатеља.

Упознаћеш и Жику Дроњу, вредног али забравног јунака. Напросто му из главе испари знање кад год треба да одговара. Он прати наставу, веруј ми, само уколико не заспи на часу. Сав је расклиматан, као крпена лутка.

Одметник је и Миле Врабац. Он крије врапца под капом, попут мађионичара, те је не скида ни када треба да поздрави свештеника. Не може се похвалити добрим успехом у школи, али зна лекцију из веронауке, чак и једну из географије. Све ћеш му опростити јер има дара да пева необичне епске народне песме. Мудрац је он!

Своје другаре по несташлуку у стопу прати Мита Трта, херој меког срца и плачљивко. Какав је тек то враголан! Толико воли да спава и да се одмара да му је ујутру, поготово пред полазак у школу, тешко и ногу да помери. А тек да га видиш на часу! Муке су то, наставник не може реч да му извуче из уста.

Тртин брат по сналажљивости Лаза Цврца најситнији је међу одабранима. Он је прави хумориста. Муца кад треба, баш на часовима одговарања,

и само тада. Говори оно што зна, не оно шта га питају. И ђавола би тај преварио!

Последњи мудрац дружине је сам приповедач, дете за пример, иако такво мишљење не деле његови родитељи. Необично повучено чељаде је, гле чуда, често добијало батине због „правих ситница” – разбијања сестрине главе, полупаног прозора, паљења сламе на тавану, сипања мастила у сок од ружа...!

Добра је то дружина, све цвећка до цвећке. Шаренолика је то скупина маштовитих другара одметника, симпатичних и смешних. Прошли су они кроз прави правцати „јуначки” подвиг, а све по узору на славне хајдуке, неустрашиве јунаке српске историје. Дивно је то, само што се Нушићеви авантуристи нису баш прославили. Зар прави хајдуци дрхте од страха? Облива ли их хладан зној у страшној ноћи? Беже ли од непријатеља на сам врх стабла првог дрвета на које набасају? Не! Али ово је прича о другачијим хајдуцима, који су до краја романа научили велику животну лекцију. Ускоро ћеш открити и каква је то лекција.

I

НА ХРАСТОВОМ СТАБЛУ

Тамо иза последњих кућа, на широкој пољани а отприлике двеста метара од дунавске обале, лежало је једно велико храстово стабло, на коме су се гране већ осушиле. То стабло је пре неке године нанела вода. Била с пролећа велика поплава, па се Дунав разлио и потопио поља и ливаде, шуме и села, те ишчупао негде натрули храст, понео га на својим валима¹ и некако ту, код нашега града, секнула² вода те тај храст, ко зна из чије шуме, остао на ледини и сад добро дошао нама, деци, да се ту збирамо кад смо докони и слободни од школе.

Било нас је десетина који смо сваког божјег четвртка и недеље ту окапали.³ Ту су нам у близини биле родитељске куће, а у школи смо се некако здружили. Не може се рећи да смо били најбољи ђаци, али смо били добри другови. А тешко је било бити добар ђак кад ми све слободно време, када би требало да учимо лекције и радимо задатке, проводимо овде на стаблу. Тек што ручамо, тек што испустимо кашику, а ми сподбијемо књиге под мишку, па хајд на стабло. Ту се искупимо па заједно кренемо

---

¹ Вал – талас.

² Секнути – овде: нагло опасти.

³ Окапати – остати дуго мучећи се.

у школу. А кад се враћамо из школе, ако је отворен прозор у кући, бацаћемо књиге кроз прозор, а ако није, улетећемо у кућу, одрезати велику кришку хлеба, бацити књиге, па све трчећи на стабло.

Било је и таквих који су који пут дошли, а који пут не, али нас шесторица смо били стални. То су били: Жика Дроња, Миле Врабац, Сима Глуваћ, Мита Трта, Лаза Цврца и ја. Чеда Брба долазио је само недељом.

Жика Дроња је био доста вредан и увек је ревносно⁴ учио лекције, али му некако бог није дао да упамти што учи. Он, на пример, научи лепо лекцију из земљописа⁵ и да га тога часа запиташ, одговорио би ти реч по реч. Али док дође од куће до школе, а он заборави. Једанпут тако професор му вели:

– Жико, ти ниси ни прочитао лекцију?

– Јесам, господине – брани се он – и знао сам је врло лепо!

– Па зашто је сад не знаш? – пита професор.

– Заборавио сам је успут док сам дошао од куће до школе!

Звали смо га Дроња што је био некако сав расклиматан и све је на њему висило. Његове руке и ноге нису изгледале као да су израсле из тела, него као да су пришивене, онако отприлике као кад правиш лутку од крпчића па јој пришијеш ноге и руке те свака за себе клима. Кад трчи или кад игра мете, а тебе све страх да му се рука или нога не откине.

---

⁴ Ревносно – вредно, марљиво.

⁵ Земљопис – географија.

VI

ПОСЛЕ ПОБЕДЕ

А отада се Чеда још више осили. После победе над Матамутом, у коју је он већ и сам почео да верује, он нам ни о чему другом није говорио до о своме јунаштву.

Једне недеље, кад дође ујутру рано, он нам рече:

– Ја, боме, сврших са својим газдом.

– Како сврши? – запитасмо.

– Тако, напустио сам га. Отпасао сам синоћ кецељу па му рекао: „Ево ти, мајсторе, кецеља па тражи другог шегрта!”

– А зашто, болан? – запитаће га Дроња.

– Па тако, брате, потегао да ме удари, а ја ти се испрсим па му викнем: „Не удари ако ти је живот мио!” Погледа ме он па виде да сам закрвавио очима, те ме остави на миру, а ја отпасах кецељу па му је дадох. А право да вам кажем, и није то посао за мене да седим тамо уз наћве,⁴⁵ па да месим переце, као жена.

– Па јес’! – као одобравамо сви.

– За мене је неки занат, онако, где треба снага. На пример, поткивач, па коњ бесан, а треба да се поткује, а ја га дочепао за ногу, стегнем, па нек врдне ако може.

– Па је л’ ћеш да идеш у поткиваче? – пита Трта.

– Нећу!

---

⁴⁵ Наћве – дрвено корито за мешење хлеба.

– А што?

– Па може који пут да се ритне коњ па да ми разбије главу!

– Могао би ти да будеш ковач, па гвоздену шипку не би морао да мећеш у ватру и да је превијаш, него да је узмеш па превијеш на колено – вели му Глуваћ.

– Не волим ни тај занат; три године док си шегрт ти само дуваш у мехове. Није то да кажеш дан и два, него три године дуваш у мехове.

– Па добро, на који занат мислиш? – питамо га нас два-три.

– Право да вам кажем, не мислим ни на какав занат. Мени да ми је нешто онако...

Сви се почесмо домишљати шта ли би то „онако” било згодно што би Чеди Брби пристајало, али се не домислисмо. Једино Глуваћ што рече:

– Кад би нешто ступио у војску?

– Ја се познајем с једним капларом – рећи ће Чеда – па он мени каже: „Ти, Чедо, како си јак и како си јунак, кад би ступио у војску, далеко би дотерао.”

– Па што не идеш? – питамо сви.

– Кад би ми дали одмах за мајора, ја бих ишао – вели Чеда – ал’ овако... да се ја теглим, да се егзерцирам,⁴⁶ да марширам, да рапортирам неколико година, нећу, мрзи ме!

Затим ућутасмо неколико тренутака и сви смо вероватно у том часу замишљали Чеду у мајорској униформи, док он тек прекиде ћутање, погледа нас све редом, па ће рећи:

---

⁴⁶ Егзерцир – војна вежба.

– Ја сам, браћо, решио да идем у хајдуке.

Ми се сви згранусмо. Слушали смо о хајдуцима страшне ствари. Казивали су нам да су то зли али храбри људи који се одметну од власти, узму пушку па оду у планину и онда чине околина разна зла дела. Пресрећу на друму путнике па их пљачкају; ударају ноћу на куће богатих сељака па их робе⁴⁷ и, уопште, својом свирепашћу и злочинима постају страх и трепет околина.

Власти их гоне, дижу се велике потере и хајке за њима, али им тешко могу досадити, јер они у планини знају све стазе и богазе,⁴⁸ све пећине, шупља стабла и сваки кутак где се могу сакрити. А и помажу их поједини сељаци, прикривају их под свој кров или им проказују кад се дигне потера за њима, те за времена измакну. То људи чине или из страха за свој живот, или што су убоги сиромаси, а хајдуци хоће често да штите сиротињу, јер од ње и иначе немају шта да пљачкају.

У оно доба кад сам ја био дете, а то је тако давно било, било је много хајдука. Власт, дабоме, не може свакоме угодити, те чим кога стегне и казни за какво злодело, он то сматра за неправду и, да би избегао казну, одмеће се од власти и одлази у планину, у хајдуке. О тим хајдуцима су се међу нама, децом, причале разнолике приче; те како их куршум, тане из пушке, не бије; те како су кадри борити се са највећом војском; те како пресретну

---

⁴⁷ Робити – отимати, пљачкати.

⁴⁸ Богазе – узак пролаз.

„Одметну се Мијате ’ајдуче,
 Одметну се у гору зелену,
 Од зулума бега Љубовића.
 Од глади је црну земљу јео,
 А од жеђи с листа воду пио,
 Док је јунак дружбу сакупио:
 Бојца Вука, рођена нећака,
 И Жегавца, његова нећака,
 И Нићету пред четом војводу,
 И Ивана Мокропољанина,
 Жеравицу и Помамљеницу,
 И Видоја, љуту Жеравицу,
 И Паука, старога хајдука,
 И онога Стрмоглеђу Луку
 На коме је капа од два вука
 И челенка⁵⁹ од четр’ест пера;
 И Романа, друга вијернога,
 Љута Стегу и црна Гаврана:
 Стега стеже, црни Гавран веже,
 Куд га веже – срце му се стеже;
 И онога Јерка чобанина,
 Који носи дренову батину,
 Седам ока⁶⁰ суве дреновине,
 Три карике пуно девет ока,
 Све цериће по гори посуши...”

У овој је песми набројана цела Мијатова дружина, но наша народна историја бележи и многа друга

⁵⁹ Челенка – перјаница од сребра, злата или перја која се добијала као поклон за јуначко дело.

⁶⁰ Ока – стара мера за течност, запремину и тежину (1,28 кг).

и славна имена ових народних јунака. Тако су песмом и историјом прослављени као знаменити хајдуци: Старина Новак, Дели-Радивоје, Дели-Татомир, Павле Смиљанић, Јанковић Стојан из Равних Котара, од Задра Тодоре, Вучко Мучивуна, Иво Голотрба, Лазар Пециреп, Костреш Харамбаша, Станко Сочивица, Видо Жеравица, Паун Харамбаша, Гавран Харамбаша, Голуб Харамбаша, Бајо Пивљанин, Комнен Барјактар, Иво Сењанин, Тадија Сењанин, Лаза Харамбаша, Ђорђе Ђурчија, Браћа Недићи, Станоје Главаш, Глиша Младеновић, Карађорђе, Хајдук Вељко и још многи други знани и незнани народни јунаци.

Мада богато одевени и оружани пљачком коју су задобили од богатих турских зулумћара, хајдуци су ипак живели једним тешким животом. У великој стрепњи и увек на опрези, они су проводили живот под отвореним небом, или би се гдекад једва заклонили под каквом стеном, или у мрачној пећини. На једном су месту омркнули, а на другом осванули, често гладовали, често непроспавали по ноћ-две и три, бдијући да их опасност не изненади. Гоњени, они су често морали прихватити борбу с много већом силом, којој су само својом храброшћу одолевали. Ухваћени, на тешке су муке стављани, пре но што су били погубљени. Народна песма дивно описује старога Вујадина и његова два сина, које Турци хватају и које ће тешким мукама уморити:

XIII

ОПРОШТАЈ

Дакле, ту је, ето приближава се дан и час када ћемо одиста поћи у хајдуке. Све досад били су само разговори и договори, и много пута увече, кад бих легао да спавам, ја сам помишљао: „Ама, да ли ћу ја одиста отићи у хајдуке?” А оно, ето, куцнуо је већ час.

Субота је прошла часком. Тог јутра су отишли Чеда и Цврца на гроб Жабин ради заклетве, а отишао је и Врабац да прави друштво Цврци. Било је, прича нам после Врабац, исто као кад смо се ми заклињали, само је Чеда измислио још више молитава, поменуо је и „Буди имја Господње” и „Јако да царја”. А и Цврци је рекао као оно нама: „отрицајутсја и отрекоксја”.

После подне смо седели на стаблу и разговарали о спреми за пут и о томе шта ће ко да понесе.

– Ја ћу да понесем три кувана јаја – каже Дроња.

– Море, каква те јаја спопала! – вели му Глуваћ.

– Понеси ти, ако можеш, шунку. Код твоје куће у оцаку има шунке.

– Има, али то је закључано.

– Јелте? – запитаће Трта. – Ја бих могао да понесем једну килу брашна. Баш јутрос је купила мајка и видô сам где је мет’ла кесу.

– Какво брашно, молим те? Ко ће тамо да ти меси хлеб? – смеје му се Дроња.

Цврца нас запита да ли би било добро да понесе један тањир пиктија, његова је мајка баш јуче разлила и врло су добре.

– Ама где ћеш да вучеш тањир с пиктијама у планину? – вели му Глуваћ.

– Што? – као правда се Цврца.

– Па не идемо ми тамо, брате, у сватове, него у хајдуке. Замисли потеру, опколи војска и жандармерија целу планину, па стане једна трка и јуришање; а ти скачеш са стене на стену са тањиром пиктија у руци. Остави, бога ти, то! – вели му Глуваћ.

– Па јес', право кажеш! – увиђа и Цврца.

– Море, има нешто важније што не смемо да заборавимо – рећи ће Врабац.

– Шта? – питамо ми.

– Па не треба да заборавимо да сваки од нас понесе по једну кутију жижица,⁷⁹ јер чиме ћемо палити ватру тамо.

Ето тако, у том разговору прође нам субота по подне. Договорисмо се још да се у недељу и не сајемо овде на стаблу, већ свако да збрине своју бригу и опреми се, те, у понедељак у зору, у име божје, на хајдучки уранак.

Сутрадан, у недељу, мајка се зачуди што ја не идем од куће, али ја јој објасних да имам један тежак школски задатак да израдим, а мајци обасја лице задовољством и срећом што има тако доброг и приљежног сина.

---

⁷⁹ Жижица – деминутив од жигица, шибица.

Завукао сам се у собу кобајаги да решим задатак, а у ствари сам се завукао да претурам ормане и фиоке, да видим шта би требало понети. Тако, нашао сам једну иглу и конац па сам иглу забô у капут, а конац метнуо у џеп; нека се нађе, може се коме откинути дугме па да има пришити. Нашао сам и седам-осам чачкалица, па сам и то метнуо у џеп. Знам да се то нико неће сетити да понесе па ће се изненадити када о ручку или о вечери понесем чачкалице. Метнуо сам у џеп и кутију шибица. Нашао сам у кухињи и једну кутију црне боје (фикса) за ципеле, па сам и то понео јер чиме ћемо тамо у планини чистити ципеле, а тамо се лако упрљају. У једној фиоци нашао сам и кесицу са прашком за буве, па сам и то метнуо у џеп, нека се нађе, а нашао сам и две чисте поштанске карте, па сам их понео. Могу се који пут јавити мајци и извести је о своме здрављу и о томе како напредујем у послу.

Када сам по соби тако накупио ситнице које су ми неопходно потребне, изишао сам мало у двоориште. Хтео сам да се опростим са мојим голубовима и са Нероном.

Те голубе, превртаче, домамио сам још пре годину дана па се код нас сасвим припитомили. Кад их храним, хоће чак и са длана да узму зрно кукуруза. А лепи су, те су ми сви другови завидели на њима. Ја сам их много волео, а и они мене. Ујутру, кад пођем у школу, ја им само довикнем: „Добро јутро, голубићи моји!”, а они се с крова одазивају: „Гу, гу, гу, гу!” Па тако кад год пођем и кад год дођем. Знао сам да ће

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Бранислав Нушић (1864–1938), српски књижевник, новинар, дипломата. Један је од најзначајнијих српских комедиографа. Рођен је као Алкибијад Нуша, у породици цинцарског порекла, а често је објављивао дела под псеудонимом Бен Акиба. Његове комедије ни данас нису изгубиле на лепоти и значају и део су репертоара бројних наших позоришта: *Народни њосланик*, *Сумњиво лице*, *Госпођа министарка*, *Мистер Долар*, *Ожалошћена њородица* и др.

Познат је и по хумористичким романима за децу, од којих се неки сврставају у класике српске књижевности: *Ауџобиографија*, *Хајдуци*.

Био је дипломата у Солуну, Скопљу, Битољу и Приштини и управник позоришта у Београду, Новом Саду, Сарајеву и Скопљу.

БРИДАК НА ЈЕЗИКУ

Говорило се да је Нушић био веома несташан у школи, али да је био отресит и веома бистар.

Памти се анегдота кад га је наставник српског језика прозвао да каже пример неке пословице, за казну, јер није пазио на часу. Као да се одавно спремао, Нушић из стопа рече:

– Колико будала пита, ни сто паметних не могу да му одговоре.

Наставник се нађе у чуду. Стаде да размишља да ли Нушић овом пословицом циља на њега па каза: – Да чујем још један пример, Нушићу.

– Паметном је довољна и реч – узврати мирно Нушић.

Пошто је схватио да га Нушић зачикава пред разредом, разљућени наставник оде по директора школе, те по повратку још с врата рече: – Да те чујем сада Нушићу!

– Несрећа никад не долази сама – будући чувени комедиограф је поново имао спреман одговор.

КУЋА БРАНИСЛАВА НУШИЋА

„Родио сам се у једној старој кућици, у близини београдске Саборне цркве”, пише Бранислав Нушић у својој *Аутобиографији*. „Та кућица је доцније збрисана са земље и наместо ње сада се диже велика палата Народне банке, тако да су данас банчини трезори тачно тамо где је била соба у којој сам се ја родио.”

Зграда Народне банке у Београду